

International JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 16.06.2023
Published /Yayınlanma 31.07.2023
Volume/Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(97), 1957-1962

10.5281/zenodo.8210039
Araştırma-İnceleme Makalesi
ISSN: 2459-1149

Doç. Dr. Filiz KALYON

<https://orcid.org/0000-0001-7523-4168>

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/ TÜRKİYE

Hager SALAH ABDALLAH OSMAN

<https://orcid.org/0009-0007-7448-5337>

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Doktora Öğrencisi, Ankara / TÜRKİYE

Mey Ziyade'den Hareketle Ayşe Teymûrî'ye Dair Değerlendirmeler

Assessments About Ayşe Teymûrî From Mey Ziyade

ÖZET

Mısır kültürel, coğrafi ve tarihi ehemmiyeti açısından ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır. Mısır'ın tarihi ve coğrafi güzellikleri kadar edebiyat ve kültüre dair zenginlikleri de her dönem dikkat çeken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Mısır'da gelişen Türk edebiyatı Türk-Arap kültürü açısından büyük önem arz etmektedir. Asırlar boyu Osmanlı toprakları olarak kabul edilmiş bu bölgede yetişen edebiyatçıların çoğu her iki kültürü de yakından tanıyan ve Osmanlı kültüründe el sine-i selâse denen üç dile hâkim olan edebiyatçılardır. Bu edebiyatçılardan biri olan Ayşe Teymûrî, gerek aristokrat bir aileden geliyor olması gerekse üç dili en iyi şekilde kullanıyor olması hasebiyle dikkat çekicidir. Birçok araştırmacı tarafından araştırma konusu olan Ayşe Teymûrî, aynı kültürden gelen bir yazar olan Mey Ziyade tarafından ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Mey Ziyade'nin "Şâiretü't-Tâli'a" adlı eserinde birçok yönüyle tanıtılmış olan Ayşe Teymûrî, Türk ve Mısır edebiyatına kattığı eserler ve kültürel bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Türk edebiyatı, Ayşe Teymûrî, Mey Ziyade.

ABSTRACT

In terms of both its culture and historical ties, Egypt is found in a study field that has many values. As much as Egypt's historical and geographical wonders, its rich diversity of literature and culture also emerges as an element that attracts attention in every period. Turkish literature developing in Egypt is of great importance in terms of Turkish-Arab culture. Most of the poets who grew up in this area which was accepted as Ottoman soil throughout centuries were poets who knew both cultures closely and mastered the three languages which were called "elsine-i selâse" in Ottoman culture. Ayşe Teymûrî, who is one of these poets, is remarkable both in terms of her coming from an aristocratic family and her ability to use the three languages in the best way. Ayşe Teymûrî, a subject of study for many researchers, has been approached in detail by Mey Ziyade who is a writer coming from the same culture. Ayşe Teymûrî who has been introduced in many aspects in Mey Ziyade's work "Şâiretü't-Tâli'a", has been evaluated from a cultural point of view with the works she has contributed to Turkish and Egyptian literature.

Keywords: Egypt, Turkish literature, Ayşe Teymûrî, Mey Ziyade.

1. GİRİŞ

Akdeniz'in iki tarafında iki kadim medeniyet oluşturan Mısır ve Anadolu irtibatı, tarihin oldukça gerisine kadar gitmektedir. Türklerle Mısırlıların tarihi, kültürel, siyasi, mimarî, edebiyat ve dil irtibatları olmuştur.

Mısır'ın dünyaca meşhur kütüphanesi olan Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyye'de Türkçe el yazması eserlerin toplam rakamının beş binin üzerinde olduğu bilgisine sahibiz. Yine Kahire Üniversitesi kütüphanesindeki Türkçe yazma eserlerin sayısının da bu miktara yakın olduğu tahmin edilmektedir. Mısır'ın değişik şehirlerinde (başkent Kahire başta olmak üzere) yer alan Türkçe yazma eserler hakkında bizim çalışmalarımız da başta olmak üzere çeşitli yayınlar yapılmıştır.¹

¹ Mısır Kütüphanelerindeki Türkçe yazma eserlerle alakalı Türkiye'de yapılan yayınların bazıları için bkz. İhsanoğlu, E., Aynur, H. (2003). Yazmadan Basmaya Geçiş, Osmanlı Basma Kitap Geleneğinin Doğuşu, (1729-1848), İstanbul: Osmanlı Araştırmaları XXII, Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan I, s. 219-255.; Abuzer Kalyon, Filiz Kalyon. Mısır'daki Türkçe El Yazmaları Hakkında Görüşler. International Journal of Languages' And Education, 3(1-10) Germany, 2015; Abuzer Kalyon, "Mısır'daki Türkçe Yazma Eserlerin Durumu ve Bunları Gün Işığında Çıkararak Şahsiyetler", İlim ve İrfan Yolun Bir Hezarfen: Ekmeleddin İhsanoğlu'na Armağan, İstanbul, 2021, s. 357; Altan Çetin, Mısır Milli Kütüphanesi ve Buradaki Türkçe Yazma/Basma Eserlere Dair, Kitaplar İle Geçen Bir Ömür Mustafa Vedat Sönmez'e Armağan Kitap ve Kütüphane, Efeakademi Yay. İst. 2021, s. 240-249; Abuzer Kalyon-Filiz Kalyon, "Kutadgu Bilig'in Kahire Nüshası ve Mısır Milli Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazma Eserlerin Mahiyetleri", Yazılışının 950. Yılı Anısına Uluslararası Kutadgu Bilig ve Türk Dünyası Sempozyumu, 3-5 Ekim 2019 Ankara/Türkiye, Sempozyum Bildiri Kitabı, s. 131.

Mısır'da gelişen Türk kültür, edebiyat, tarih, dil ve medeniyeti gibi hususlarla alakalı olarak teferruatlı bilgiler ihtiva eden bir eser neşredilmiştir. Eser, Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun (2006) hazırladığı, *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*'dır.

Kutadgu Bilig'in dünya kütüphanelerinde bulunan üç yazma nüshasından birisinin de mevzubahis bu kütüphanede yer almasını Mısır'daki kültürel varlığımızın niteliğinin bilinmesi açısından ehemmiyetli bulmaktayız.

Mısır'da gelişen kadim Türk kültür, dil ve edebiyatı önemli şairler de yetiştirmiştir. Özellikle Ayşe İsmet Teymûrî, Çeşm-i Âfet ve Gülperi Hanım'ın şiirleri Türkiye'de neşredilmiştir.² Mısır'da yaşayıp da Türkçe şiirler kaleme alan şairlerden birisi de son Osmanlı Şeyhülislamlarından olan Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim Sabri Bey'dir.³

Kahire'de yetişip Mısır ve Türk kültür çevrelerinde isminden bahsettiren önemli bir şahsiyet olan Ayşe Teymûrî, Arapça ve Türkçe eserler kaleme almıştır. Ayşe Teymûrî, Mısır'da siyasî, kültürel ve edebiyat alanında etkili olan Teymûrî sülalesine mensuptur. Ülkemizde hakkında kısaca bilgi verilen iki ansiklopedi maddesi dışında; Türkiye'deki edebiyat ve ilim çevrelerine tanıtılması, M. A. Yekta Saraç'ın "Türk Edebiyatının Mısır'da Unuttuğu Bir Şair: Aişe İsmet Teymûr" isimli makalesi ile olmuştur. Prof. Dr. Yekta Saraç, bu makaleyi 1995 yılında İlmî Araştırmalar dergisinde yayımlamıştır. Arap dünyasında da bazı önemli edebiyatçılar tarafından Ayşe Teymûrî hakkında önemli yayınlar yapıp ansiklopedi maddeleri yazılmıştır. Bu yayınlardan en önemlisi, Hıristiyan kimliği ve Arap edebiyatı çalışmaları ile dikkat çeken Mey Ziyâde'nin yazdığı "Şâiretü't-tali'a A'işe Teymûr" isimli kitaptır. Mey Ziyâde bu kitabında, Ayşe Teymûrî'yi Türkçe, Arapça ve Farsça şiir yazmasından dolayı "Üç dilli şair" olarak vasıflandırmaktadır (Kalyon, 2018: 2).

2. MEY ZİYÂDE'NİN KALEMİNDEN HAREKETLE AYŞE İSMET TEYMÛRÎ

Mısır'da gelişen Türk edebiyatı, Türk kültür ve medeniyeti ile olan ilgisi kadar Mısır kültürüne de tesir etmiş bir edebiyattır. Bu sahada yetişen edebiyatçılar her iki kültüre de hitap eden eserler üretmişler, ürettikleri bu eserlerle Mısır ve Türk kültürünü dünyaya duyurmuşlardır.

Eser veren ve verdiği eserlerle olduğu kadar özel hayatıyla gündeme gelen edebiyatçılardan biri de Ayşe Teymûrî'dir. Ayşe Teymûrî, Türk kültürüne olan yatkınlığı kadar Mısır kültürüne de hâkimdir. Bu özellik onu Mısır edebiyatında da ismi geçen bir şair haline getirmiştir.

Mısır edebiyat ve kültür tarihinde büyük öneme sahip olan Teymûrî, bugün bile ismiyle yaşatılmaktadır. Ölümünden yıllar sonra, Mısır'ın başkenti Kahire'nin Garden City'de bulunan ve eskiden 'Valide Paşa' adını taşıyan, o devirlerde sadece kral ve prenslere mahsus olup, Mısırlılara girişi yasaklanmış olan caddeye Ayşe Teymuriyye ismi verilmiştir. Ayşe Teymûrî'nin ismini taşıyan Nil Nehri yakınındaki bu cadde Bab el-Louk'ta bulunan Türk Büyükelçiliğine de fazla uzak mesafede sayılmaz.

Ayşe Teymûrî, aristokrat bir aileden gelişi, üç dilli bir şair oluşu, Türk-Arap kültürüne hâkimiyeti gibi özellikleriyle kendi dönemi ve sonrasında birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu araştırmacılardan biri de Mey Ziyâde'dir.

Lübnanlı Mârûnî bir baba ile Filistin asıllı Ortodoks bir anneden Nâsıra'da dünyaya gelen Mey Ziyâde rahibe okullarında Fransızca olarak eğitim gördü. İçine dönük bir yaratılışa sahip olan Mey (Mârî) Ziyâde öğrenciliği sırasında Alphonse de Lamartine, Alfred de Musset, Pierre Loti, George Sand, Madame de Stail, Madame de Sévigné gibi Fransız yazarlarının hayatını okudu ve onlardan çok etkilendi. 1908 yılında ailesiyle birlikte Kahire'ye göç etti; burada çeşitli okullarda Fransızca dersleri verdi. Babasının *el-Mahrûse* isimli gazeteyi devralıp 1909 yılından itibaren yayımlamaya başlaması üzerine Arapçasını ilerletip yazılarını bu dilde yazmaya başladı ve ilk Arapça yayını olarak Brada'nın *Le retour du flot* adlı romanını *Rücû 'u'l-mevce* ismiyle neşretti. Arapça'nın yanı sıra Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Almanca bilen, yazılarında "Kenâr, Âide, İsis Copia" gibi takma adlar kullanan Mârî, daha sonra Mârî'nin ilk ve son harflerinden oluşan Mey (Meyy) kısaltmasını takma ad olarak seçmiş ve Arap edebiyatında Mey Ziyâde olarak tanınmaya başlamıştır (Ayyıldız, 2004: 498-499).

² Bahsedilen bu şairlerin Türkiye'de neşredilen eserleri için bkz. Semra Tunç, Kahire Sarayında Bir Hanım Şair, Çeşm-i Âfet ve Divanı, Konya: Palet Yay., 2012); Filiz Kalyon, Divan Şiirinin Nil'de Açan Çiçeği Gülperi Hanım ve Güldeste-i Hâtûrât Ankara: Akçağ Yay. 2014; Abuzer Kalyon, Divan Şiirinin Nil'deki Sesi Ayşe Teymûrî Divânı, Ankara: Akçağ Yay., 2013.

³ İbrahim Sabri'nin şiirleri Türkiye'de neşredilmiştir. Bkz. İhsanoğlu, E., Kalyon, A. & Kalyon, F. (2021). Sürgünde Unutulan Türk Şairi İbrahim Sabri Mısır Dâneleri'nden Seçmeler, İstanbul: Kabalcı Yay.

Ayşe İsmet Hanım'ın babası İsmail Teymûrî Hidiviyye Meclisi Başkanı olarak görev yapmış önemli bir şahıstır. Kürt, Türk ve Çerkez karışımı bir aileye mensup olan Ayşe Teymûrî, Çerkez bir cariyeye ile evlenen İsmail Teymûr Paşa'nın bu evliliğinden dünyaya gelmiştir (İhsanoğlu 2006: 52).

Mey Ziyâde Arap edebiyatının kültürel hadiselerini yorumlamada oldukça başarılıdır. Bunun dışında yaşadığı kültürün önemli isimlerini araştırmayı da ihmal etmez. Araştırdığı isimlerden biri olan Ayşe Teymûrî, aynı coğrafyada yaşayan aynı havayı teneffüs ettiği biri olması açısından önemlidir. Mey Ziyâde Ayşe Teymûrî'yi “Şâiretü't-Tâli'a” Türkçesiyle “Öncü Şâir” adlı eserinde her yönüyle ele almıştır. Yazar Ayşe Teymûrî'yi eserin mukaddime bölümünde şu ifadelerle tanıtmaktadır:

“Ayşe İsmet Teymur, Teymur İsmail Paşa'nın kızıdır. 1840'ta Kahire'de doğan Ayşe İsmet, hayatının ilk yıllarında okuma yazma öğrenmeye meyilli olarak başladı. Babası bu eğilimin farkına vardı, bu yüzden ona iki hoca tuttu, bunlardan biri ona hat sanatını, Kuran ve fıkıh öğretti, diğeri ise ona sarf, nahiv ve Farsça öğretti. Ardından Kur'ân-ı Kerim'i hıfzetti. Sonrasında, edebî bilgisi gelişinceye kadar başta şiir mecmuaları olmak üzere edebî kitaplar okuyarak kendini geliştirdi. 1854 yılında on dört yaşındayken Muhammed Tefvîkzâde ile evlendi (Mey Ziyâde, 1956: 7).

Mey Ziyâde, Ayşe Teymûrî hakkında bir kitap yazma sebeplerini “Karanlıktaki Parıltı” adlı bölümde şu ifadelerle sıralamıştır:

- 1- “Ülkemizdeki öncü feministlerden biri olması,
- 2- İnsanların onun şair olduğundan haberdar olmasına rağmen şairliği ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi sahibi olmaması. Şiirlerini dinleyen insanların, şiirleri beğenmesine rağmen onun hayatı ve arzularına vakıf olmaması,
- 3- Mısır'da büyüyüp yetişmesine rağmen, yaşadığı ve sonraki dönemlerde sadece Doğu edebiyatçıları arasında değil, feminizm hareketinin öncülerinin de önemseydiği bir şair olması,
- 4- Kalem âleminin emekçilerinden olması, şiir ve nesirlerinde bizlere, yani halka yer vermesi,
- 5- Bu tür araştırmalarda zevkin ikiye katlanması, hem sanatçılara gerçek değerinin verilmesi, hem de hayattayken yaşadığı zulmün öldükten sonra da devam etmesine izin verilmemesi (Mey Ziyâde, 1956: 10).

Mey Ziyade, Ayşe Teymuri'nin hayatına dair yazdığı bir makalede, kendisini onun ruhuna yakın hissettiğini ve onunla ilgili bilgileri almada zorlandığını belirtir. Ayşe Teymûrî'nin kardeşi Ahmet Teymûrî ile görüşen Mey Ziyâde şaire dair bilgilerin bir kısmını ondan alır. Başka bir anneden dünyaya gelmiş olan Ahmet Teymûrî'nin, ablasının fizikî görünümüyle ilgili hatırladıkları “Şâiretü't-Tâli'a”da, Mey Ziyâde'nin şu ifadeleriyle yer alır:

“Ahmet Teymuri, babasının vefatından bir yıl öncesinde dünyaya geldi. Bu yüzden annesiyle beraber, babasının diğer ailesinden uzak olarak hayatına devam etti. Babasından kardeşi Ahmet Teymuri'ye her sorduğumda, cevap vermede duraksayarak “Bilmiyorum.. hatırlamıyorum. Bazen hatırlamaya çalışarak kafasını yorar, sonra teessüflü bir tebessümle ‘çok özür dilerim, hatırlamıyorum vallahi’ derdi. Ama sonunda ‘hatırladım, sana ablamı anlatacağım, uzun değil ama kısa da değil, beyaz değil ama esmer de değil, şişman değil ama zayıf da değil’” derdi (Mey Ziyâde, 1956: 29).

Mey Ziyâde, Kahire'de Ayşe Teymûrî'yi tanıyanlar ve ona yakın olanlarla görüşmeye devam eder. Bu görüşmeler daha çok, Ayşe Teymûrî'yi görmüş olan saraylı hanımlardır.

Mey Ziyade eserinde bu bölüme şöyle yer verir: “Atife İdris: Ragıp Paşa'nın annesi Fıtnat Hanıma yapılan ziyarette Atife İdris Paşanın eşinin anlattığı vasıflar benim için çok değerliydi. O Ayşe Hanım'ı gençliğinde görmüştü. Soruma şöyle cevap verdi. “Tam olarak hatırlamıyorum ama güzeldi vallahi...”

Yıllar sonra Ayşe'nin ilerlemiş yaşıyla ilgili olarak da Şaravi Paşa'nın hanımının babası olan Muhammed Sultan Paşa'nın ikinci karısını ziyaret ettiğimde Ayşe hanımı gördüğünü söyleyerek onu şu şekilde anlattı: “Benim ona dair tek hatırladığım şey, kadının alaturka oluşudur. Bu ifadede onun alafranga olmadığını anlaşılmaktadır (Mey Ziyâde, 1956: 30).

Alaturka olarak değerlendirilen Ayşe Teymûrî'nin dönemin şartlarına göre ilginç olan bir özelliği de onun kadın hakları savunucusu olmasıdır.

Ayşe Teymûrî, kadınların kendi haklarını elde etmelerini, bununla birlikte sahip oldukları kültür ve dinden vazgeçmemeleri gerektiğini savunmaktadır. O, kadınlara ait koşulların iyileştirilmesini savunmuş, bir kitabında da velayet konusunu ele alarak, erkekleri eşlerine karşı görevlerini yerine getirmeye teşvik etmiş

ve bu düşüncesini açıklayan makaleler yazmıştır. O belki de ilk Arap feminist olarak kabul edilen Kasım Emin'den çok daha önce bu fikirlerin savunucusu olmuştur.

Kasım Emin'in kadınların başörtülerinin çıkarılması davasına dair şiir yazması Ayşe Teymûri'yi de harekete geçirmiştir. Ayşe Teymûri bir şiirinde bu mevzuyla ilgili duygularını şu mısralarla dile getirir:

İffetimin elleri benim başörtümü yüceltir...

Suçsuzluğum beni topraklardan üstün kılar...

Kaleme aldım şanlı şiirimi,

Masum, güzel ve asillere ithâfen... (Mey Ziyâde, 1956: 96).

Mey Ziyâde, yaşadığı dönemin siyasi ve sosyal zorluklarına rağmen birçok hususu değerlendiren ve kaleme alan Ayşe Teymûri'yi, her açıdan tanıttığı eserini bölümlere ayırmıştır.

Eser yedi bölümden oluşmaktadır. Mey Ziyâde ilk bölüme "Karanlıktaki Parıltı" anlamına gelen "El Bârik fi' z-zulâm" adını vermiştir. Bu bölümde Ayşe Teymûri'nin hayat hikâyesini ve ailesini anlatan Mey Ziyâde, Ayşe Teymûri'nin, babasıyla olan münasebetinin güçlülüğünden bahseder. Onun edebiyat ve şiirle ilgilenmesinde büyük tesiri olan babasının ölümü şairi derinden etkiler.

Ayşe Hanım, babasına yazdığı mersiyesinde şöyle der,

"Ey babam, ayrılık filizlerimi mahvetti...

Kalbinin şefkati buna razı mı?

Onun (Cenab-ı Hakk'ın) benden razı olmasının iyi tarafı, senin kızın olmamdır...

Hayatıma dair en aziz ve en barışçıl günlerimi yaşadığım,

Ey babam, acırsa canım şikayetimi kimlere iletirim?....

Senin kaybindan sonra beni ne memnun eder ki" (Teymûri, Hilyetü't-Tırâz).

Ayşe Hanım'ın babası, Türk-Kürt kökenli bir ailenin soyundan gelmektedir. Babası ailesiyle ve soyuyla ilgili Türkçe bir kitap yazmış olan Ayşe Teymûri'nin kardeşi Ahmet Teymur, "Ablamın bu kitabı Arapçaya çevirme niyeti vardı. Ama yapmadı. Ben de yapmak isterim ama kitap kocaman kütüphanem içinde dağıldı gitti." (Mey Ziyâde, 1956: 31). diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir.

İkinci bölüm Asru's-Şâire (Şâirenin devri) adını taşımaktadır. Bu bölümde şairin şiire yönelişi ve Mısır fikri hayatına olan etkileri anlatılmaktadır.

El Neşât ve'l Zevâc (Yetişmesi ve evliliği) adını taşıyan üçüncü bölüm şairin yetişmesine tesir eden hadiseleri ve evliliğinin hayatını nasıl etkilediğini konu edinmektedir.

Dördüncü bölüm Biy'etü'shâire (Şâirenin çevresi) adını taşımaktadır. Mısır ilmi ve fikri hayatında adeta bir mektep vazifesi gören Ayşe Teymûri'nin, edebi görüşlerinin şekillendiği mevzuları ele alan bu bölümde Mey Ziyâde, sanatçının çevresinin sadece insandan oluşmadığını, yaşadığı çevredeki her varlığın, hayvanın, bitkinin, çiçeğin edebi hayata etkisi olduğunu belirtmektedir. Saray çevresine yakınlığı ile bilinen Ayşe Teymûri'nin de böyle bir çevreden etkilendiğini dile getiren yazar onun musikiden hat sanatına kadar farklı uğraşlar içerisinde olan biri olduğunu ve aile hayatı başta olmak üzere irtibatla olan tüm varlıkların bu edebiyat yolculuğunu etkilediğini belirtmektedir.

Mey Ziyâde, Şâire bi'selâse lugât (Üç dilli şaire) adını verdiği beşinci bölümde şairin üç dilli oluşuna değinmektedir. Yazar bu üç dilin şaireyle olan münasebetini şöyle vasıflandırmaktadır: "Teymuri şiirlerini vatani Mısır'ın dili olan Arapça, babasının dili olan ve Türk asıllı bazı akrabalarıyla hala konuştuğu Türkçe ve Arap-Türk medrese dili olarak üdeba sınıfının kullandığı Farsça söylemiştir (Mey Ziyâde, 1956: 69).

Bulunduğu coğrafya hasebiyle Arapçayı ana dili olarak kullanan Ayşe Teymûri, ailesinden gelen Türkçe mirasını da korumuştur. Küçük yaştan itibaren Farsça da öğrenmiş olan şair, bu üç dili şiirlerinde başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Mey Ziyâde, kitabında Ayşe Teymûri'nin üç dilli⁴ oluşunu şu anekdotu ekleyerek anlatır: 'Ben konuştuğu diğer iki dilini bilmem ki hüküm vereyim, ama saygıdeğer kardeşi Ahmet Teymuri'den duydum. Merhum

⁴ Ayşe Teymûri'nin üç dilli şair olarak tanıdığına değinilen başka bir çalışma için de bkz. Kalyon, A., Üç Dilli Şair Ayşe Teymûriden Üç Dilli Gazel, Turkish Studies - Volume 10/8 Spring 2015, p. 1425-1436, ISSN: 1308-2140,

Sultan Hüseyin Kamil'in kızı Prenses Kadriye Ayşe Hanım'ın şiirini hayranlıkla okurmuş (Mey Ziyâde, 1956: 70).

Altıncı bölüm Eşârha fi'l gazel ve ahlak ve'ddîn (Ahlak, gazel ve din konulu şiirleri) adını taşımaktadır. Mey Ziyâde bu bölümde şairin ele aldığı konulardan ve gazel özelliklerinden bahsetmektedir. Geleneksel kültüre olan yatkınlığı kadar modern kültüre de ayak uyduran şair bu iki kültürü şiirlerinde en iyi şekilde yansıtmayı bilmiştir.

Yedinci bölüm Nesreha (nesirleri) başlığını taşıyan ve şairin nesir biçiminde yazılmış eserlerini ihtiva eden bölümdür.

Mey Ziyâde bu bölüme şöyle bir giriş yapar:

“Nesirlerine gelince, onu daha çok harcayamayacağı boş vakitleri değerlendirmek için kullandı. Çocuk sevgisi, ev işleri, toplumdaki insanlarla yaptığı söyleşiler, ibadet vecibeleri onun konularını oluşturdu.

“Netaicü'l Ahvâl” in girişinde seleflerin hadislerini incelemeye meylettiğini, büyüklerle dostluk kurmayı ve yaşlı insanlarla oturup onları dinlemeyi ne kadar sevdiğini anlatmaktadır (Mey Ziyâde, 1956: 103).

Netâicü'l-Ahvâl, Mir'atü'l-Teemmül, Lâ Tusluhu'l-Ailât illâ bi'-Terbiyeti'l-Benât adlı eserleri hakkında bilgi veren Mey Ziyâde şairin “Netâicü'l-Ahvâl” adlı eseri üzerinde özellikle durmuştur. Netaicü'l-Ahvâl hakkında yazar şunları söylemektedir: “Netaicü'l-Ahvâl çocukluğumuzda yağmurun yağışını, gök gürültüsünün sesini bozan, kışın zemheri soğuklarında geceler boyu dinlediğimiz hikâyelerin tortusunun bir bütünüdür (Mey Ziyâde, 1956: 104).

Mey Ziyâde sarayda nezaket ve adab-ı muaşerete dair her şeyi öğrenmiş olan Ayşe Teymûri'nin Mısır kültür dünyası üzerindeki etkisini ele alırken ilginç bir benzetme yapmıştır. Onu İngiltere'de edebiyat dünyasını etkileyen, o günün sosyal ve siyasi şartlarını göze alarak bir edebiyat salonu oluşturan Lidya White'e benzettğini şu ifadelerle anlatır:

Ayşe Teymuri'nin İsmail ve Tevfik döneminde Mısır'daki fikri edebiyat hareketi üzerindeki etkisi hakkında bir şeyler yazmak istedik. Ama onun bulunduğu edebî ortam hakkında bilgiye ulaşmamız hayli zordu. Ancak, 'Derb-i Saadet' bölgesinde küçük bir edebiyat topluluğu oluşturan Ayşe gibi, İngiltere'de bir edebiyat salonu oluşturan ve edebiyatla ilgilenenleri davet eden Lidya White hanımdan bahsedebiliriz (Mey Ziyâde, 1956: 53).

Mey Ziyâde, Ayşe Teymûri'yi sadece bir edebiyatçı olarak değil, Ortadoğu'daki kadın sanatçıların öncüsü olarak da değerlendirmiştir. Ona göre erkek egemen bir toplumda kadının sesini duyurmak için mücadele vermek zor ve kıymetli bir hususiyettir. Bu yüzden Ayşe Teymûri, sadece Mısır kültürüne değil, diğer kültürlerle de önemli katkılarda bulunmuş bir isimdir.

3. SONUÇ

Sonuç olarak denilebilir ki, Ayşe Teymûri, son dönemin önemli şairlerinden olması hasebiyle araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Mısır'da gelişen Türk edebiyatı üzerinde önemli tesirler bırakan bu şairi, ayrıntılı bir şekilde ele alan araştırmacılardan biri de Mey Ziyâde'dir. Mey Ziyâde, hem şairle aynı kültürden geliyor olması hem de aynı alanda çalışıyor olmasından ötürü, Ayşe Teymûri'nin hayatını bir sanatçı titizliğiyle işlemiştir. Onu tanıyanlarla görüşecek kadar gerçekçi, onun ruhuyla manen konuşacak kadar samimi bir yol takip eden Ziyâde, sadece şairi değil onun yaşadığı dönemi de tüm yönleriyle işlemiştir. Yazarın Şâiretü't-Tâli'a adlı eserinde de vurguladığı gibi Ayşe Teymûri, kendi döneminde kadın sanatçılara öncülük etmiş bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek kadın haklarını savunuşu gerekse edebiyata kattıkları düşünüldüğünde şairin, ne kadar çok yönlü bir edebiyatçı olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın, Türk-Arap edebiyatına ve Doğu edebiyatındaki kültürel gelişmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ayyıldız, E. (2004). “*Mey Ziyâde*”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 29: 498-499.
- Çetin, A. (2021). *Mısır Milli Kütüphanesi ve Buradaki Türkçe Yazma/Basma Eserlere Dair, Kitaplar İle Geçen Bir Ömür Mustafa Vedat Sönmez’e Armağan Kitap ve Kütüphane*. Efeakademi Yay.
- İhsanoğlu, E. (2006). *Mısır’da Türkler ve Kültürel Mirasları*. İrcica Yay.
- İhsanoğlu, E. ve Aynur, H. (2003). *Yazmadan Basmaya Geçiş, Osmanlı Basma Kitap Geleneğininin Doğuşu, (1729-1848)*. Osmanlı Araştırmaları XXII, Prof. Dr. Nejat Göyünç’e Armağan I, s. 219-255.
- İhsanoğlu, E., Kalyon, A. & Kalyon, F. (2021). *Sürgünde Unutulan Türk Şairi İbrahim Sabri Mısır Dâneleri’nden Seçmeler*. Kabalıcı Yay.
- Kalyon, A. (2013). *Divan Şiirinin Nil’deki Sesi Ayşe Teymûrî Dîvânı*. Akçağ Yay.
- Kalyon, A. (2015). *Üç Dilli Şair Ayşe Teymûrîden Üç Dilli Gazel*, Turkish Studies - Volume 10/8 Spring 2015, p. 1425-1436, ISSN: 1308-2140,
- Kalyon, A. (2018). *Mısırlı Divan Şairi Ayşe Teymûrî’yi Şiirden Uzaklaştıran Ölüm: Kızı Tevhîde’nin Hayata Vedası*, JSHSR, Vol:5 / Issue:31, 4636- 4648.
- Kalyon, A. (2021). *Mısır’daki Türkçe Yazma Eserlerin Durumu ve Bunları Gün Işığına Çıkaran Şahsiyetler, İlim ve İrfan Yolun Bir Hezarfen: Ekmeleddin İhsanoğlu’na Armağan*. Ötüken Yay.
- Kalyon, A. ve Kalyon, F. (2015). Mısır’daki Türkçe El Yazmaları Hakkında Görüşler. *International Journal Of Languages' and Education*, 3(3),1-10.
- Kalyon, A. ve Kalyon, F. (2019). *Kutadgu Bilig’in Kahire Nüshası ve Mısır Millî Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazma Eserlerin Mahiyetleri*. Yazılışının 950. Yılı Anısına Uluslararası Kutadgu Bilig ve Türk Dünyası Sempozyumu Bildiri Kitabı s. 127-142, 3-5 Ekim 2019, Ankara.
- Kalyon, F. (2014). *Divan Şiirinin Nil’de Açan Çiçeği Gülperî Hanım ve Güldeste-i Hâtırât*. Akçağ Yay.
- Mey Ziyâde (Mari Ziyâde) (1956). *Şâiretü’t-tali’a A’işe Teymûr*. Kelimât Neşr.
- Saraç, M.A.Y. (1995). Türk Edebiyatının Mısır’da Unuttuğu Bir Şair: Aişe İsmet Teymûr. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, (1),131-140.
- Tunç, S. (2012). *Kahire Sarayında Bir Hanım Şair, Çeşm-i Âfet ve Divanı*. Palet Yay.